

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

OSVOJENÍ ZLETILÉHO

Studentská vědecká a odborná činnost

magisterské studium

2014
VII. ročník SVOČ

Věra Štičková

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VII. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracovala samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Praze dne 15.4.2014

.....
Věra Štičková

OBSAH

I. ÚVOD	4
II. OSVOJENÍ A OSVOJENÍ ZLETILÉHO	5
I.I. ÚVOD	5
I.II. OSVOJENÍ	5
I.II OSVOJENÍ ZLETILÉHO	6
I.II. Úvod.....	6
I.II. Historické souvislosti.....	6
A) Řím.....	6
B) Středověk a novověk	7
C) 20. století	7
I.II. Předchozí právní úprava	7
A) ABGB.....	8
B) Zákon č. 56/1928 Sb. z. a n., o osvojení (dále jen „zákon o osvojení“).....	8
C) Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném (dále jen „zákon o právu rodinném“)	8
D) Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině (dále „zákon o rodině“, nebo „ZOR“)	9
I.II. Rekodifikace	9
I.II. NOZ a osvojení zletilého	10
A) osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého	10
B) osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého	12
C) Další podmínky a zrušení osvojení	12
D) Společná ustanovení pro oba typy osvojení zletilého	13
III. JUDIKATURA.....	16
IV. ZAHRANIČNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA	18
V. ZÁVĚR.....	19
VI. ZDROJE.....	20

I. ÚVOD

V českém právním řádu začal současně se začátkem roku 2014 platit zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, nazývaný „Nový občanský zákoník“ (dále „NOZ“), který se stal hlavním zákonem pro oblast občanskoprávních, obchodněprávních a rodinně-právních vztahů. V právnické veřejnosti je to předpis jednak vítaný, jednak silně kritizovaný a odmítaný.

Pokud jde o institut osvojení zletilého, který kodex přináší, jedná se o novinku, kterou naše předcházející právní úprava v Zákoně o rodině (zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině) neznala. Nejedná se však o institut neznámý právním úpravám ostatních států ani o institut historicky nový. Na území současné České republiky byl již ve starších právních řádech obsažen, ale následně došlo k jeho odstranění.

Proč k tomuto odstranění z českého právního řádu došlo, jaká je podstata institutu osvojení zletilého a jaké byly historické okolnosti jeho vývoje, to vše bude předmětem této práce. Práci pojmám jako úvahu nad veškerým materiálem, který jsem měla možnost k tématu prostudovat a který zde tímto reprodukuji.

Cílem je vedle popisu institutu osvojení zletilého, se také zamyslet nad trendem současné právní úpravy a nad přínosem a potřebností institutu jako takového a v neposlední řadě zhodnotit zahraniční úpravu.

II. OSVOJENÍ A OSVOJENÍ ZLETILÉHO

I.I. ÚVOD

V českém právním řádu bylo doposud upraveno pouze osvojení nezletilého, resp. osvojení. Pro pochopení dalších souvislostí považuji za vhodné nejprve v krátkosti vymezit institut osvojení jako takový a následně se věnovat institutu osvojení zletilého.

I.II. OSVOJENÍ

Osvojením (adopce) se rozumí přijetí cizího dítěte za své, resp. za vlastní. Jedná se o imitaci neboli fikci biologického svazku (*adoptioe natura imitatur*), o změnu statusovou, mající význam nejen v právu rodinném, resp. soukromém, ale i v právu veřejném.¹ Do nedávna jsme tak osvojení vnímali výlučně jako institut sloužící k umělému vytvoření právního vztahu mezi osobou nezletilou a jinou zletilou osobou.

Pro osobu nezletilou si dovoluji nadále užívat termín dítě, protože je zásadní si uvědomit, kdo je osvojován a za jakým účelem. Z mezinárodních dokumentů a dalších zahraničních úprav vyplývá, že osvojení je chápáno především jako právní institut zabezpečující nezletilému (dítěti) náhradní rodičovský poměr.²

Osvojení dítěte je vedle pěstounství, poručenství aj. jednou z forem náhradní rodinné péče. V České republice se řadí mezi ty nejčastěji užívané.³ Podstatou osvojení dítěte je jednoznačně vytvoření vztahu mezi dítětem a osobou, která jej vychovává a vnímá jej jako vlastní s dalšími důsledky v právu dědickém aj. Cílem osvojení (cizího) dítěte je zcela jej začlenit do „nové“ rodiny. Institut osvojení by měl být koncipován jako služba dítěti, které nemůže vyrůstat se svými rodiči, resp. svými příbuznými a osobami blízkými.⁴

1 srov. HRUŠÁKOVÁ M., KRÁLÍČKOVÁ Z., *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd., 2006

2 srov. RADVANOVÁ S., ZUKLÍNOVÁ M., *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*, 1999

3 srov. NOŽÍŘOVÁ J. *Náhradní rodinná péče*, 2012

4 srov. KRÁLÍČKOVÁ Z., *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*, 2009

I.II OSVOJENÍ ZLETILÉHO

I.II. Úvod

Jak již bylo uvedeno, institut osvojení zletilého není novinkou, kterou by předešlé právní úpravy neznaly. Naopak osvojení znaly již starověké společnosti, např. ve starém Egyptě, Indii, Číně, nebo Římě.⁵ Vzhledem k tomu, že institut osvojení se vyvíjel různým způsobem v místě a čase, je třeba tento základní vývoj zmapovat, než přistoupím k popisu institutu samotného.

I.II. Historické souvislosti

A) Řím

V nejstarších dobách Římského práva bylo osvojení vyhrazeno pouze mužům. Byl to pater familias, který přijímal do rodiny nového člena. Takové osvojení se uskutečňovalo dvojím způsobem a to buď jako arrogatio (arrogace) anebo adoptio (adopce v užším smyslu). Arrogace se týkala osob sui iuris (osoba s právní subjektivitou) a jejich rodina po osvojení „zanikla“. Adopce v užším smyslu se týkala osob alieni iuris (osoba podřízená cizímu právu, užíváno pro osvojení dítěte), které přecházely z jedné rodiny do druhé.⁶

Účelem arrogace bývala za republiky snaha uchovat rody a kult jejich mrtvých, za císařství se arrogací zajišťovala osvojenému ochrana, pomoc a dědická práva. Při adopci došlo u adoptovaného k změně rodinné příslušnosti a kapitisdeminuci. Za Justiniána měla tyto účinky adopce jenom tehdy, adoptoval-li dítě jeho ascendent (tzv. adoptio plena), jakákoli jiná adopce byla pouze adoptio minus plena (adopce neúplná), dítě zůstávalo ve své rodině, zákonná práva dědická však získávalo v rodině osvojitelově.⁷

Není třeba zdůrazňovat typické prvky pro Římské právo (např. že institut byl zprvu vyhrazen pouze mužům apod.), podstatné je vnímání osvojení a jeho dělení. Už v Římě se totiž zohledňovaly majetkové zájmy osvojitelů, tolik příznačné pro institut osvojení zletilého.

5 srov. ŠVESTKA J., *Osvojení v československém právním řádu*, 1973

6 srov. ŠVESTKA J., *Osvojení v československém právním řádu*, 1973

7 srov. URFUS V., SKŘEJPEK M., KINCL J., *Římské právo* 2. dopl. a přeprac. vyd., 1995

B) Středověk a novověk

V období feudalismu význam institutu osvojení poklesl, neboť feudální rodiny si nepřály rozšiřovat získaná práva a privilegia na další osoby.

Při tvorbě Code Napoleon z roku 1804 (francouzský občanský zákoník Code Civil) se setkalo znovuzavedení institutu osvojení původně s odporem. Nakonec však vznikla ucelená a široká úprava, sloužící jako vzor ostatním státům. Osvojení se po funkční stránce stalo institutem majetkového práva, když vznikalo typickým majetkoprávním způsobem, smlouvou.⁸

C) 20. století

Ve 20. stoletím došlo ke dvěma světovým válkám, které měly vliv na celkové smýšlení lidstva. S ohledem na množství válečných sirotků, kteří byli pro jednotlivé státy jako účastníky válek, závažným problémem (morálním i finančním), se do popředí dostává zájem dítěte. Zájem osvojitelů již nebyl prioritní a osvojení samotné ztratilo svůj majetkoprávní charakter.⁹ Tento fakt lze přičítat především totalitní ideologii, jíž se budu věnovat v následujících bodech.

I.II. Předchozí právní úprava

Jak jsem již uvedla, institut osvojení zletilého na území dnešní České republiky již v právním řádu obsažen byl. Vzhledem k tomu, že také předešlými právními předpisy se nechali tvůrci NOZ v této oblasti inspirovat, je na místě uvést stručný vývoj těchto právních předpisů, které úpravu osvojení, resp. osvojení zletilého obsahovaly.

8 srov. ŠVESTKA J., *Osvojení v československém právním řádu*, 1973

9 srov. NOŽÍŘOVÁ J. *Náhradní rodinná péče*, 2012

A) ABGB

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 byl vydán tzv. recepční zákon (zákon č. 11/1918 Sb.), jímž byl do českého právního řádu převzat mimo jiné také zákon č. 946/1811 Sb. z.s., obecný zákoník občanský (dále jen „ABGB“).¹⁰

Právě v něm byla obsažena zákonná úprava osvojení, byť v pouhých sedmi paragrafech. Pro účely této práce je zásadní, že ABGB umožňoval osvojení zletilých osob, kdy osvojenec nepozbýval práva ve své vlastní rodině. Osvojit mohly jen osoby bezdětné, starší 40 let a věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem musel být alespoň 18 let. Z toho je zřejmé, že osvojení nesloužilo předně k zabezpečení náhradní péče dítěti.¹¹

B) Zákon č. 56/1928 Sb. z. a n., o osvojení (dále jen „zákon o osvojení“)

Právní úprava z ABGB byla později nahrazena zákonem o osvojení, který upravoval problematiku jednotně sám. Tento zákon přinesl podstatně modernější, promyšlenější a zejména podrobnější právní úpravu osvojení. Shodoval se v mnoha principech s předchozí úpravou a především nadále umožňoval osvojení zletilé osoby. Stejně jako v předchozí úpravě, byl vznik osvojení spjat s uzavřením smlouvy, nově však musela být tato schválena soudem, a to i u zletilých osob.¹²

C) Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném (dále jen „zákon o právu rodinném“)

Rok 1948, kdy se k moci dostala komunistická strana, znamenal zlom pro celý tehdejší právní řád a společnost vůbec. Komunistická ideologie byla vtělena do mnoha právních předpisů a oblast rodinného práva nebyla výjimkou. Nově se tak úprava rodinného práva dostala do zcela samostatného předpisu a oddělila se od občanského práva, což bylo pro sovětské právo tradičním přístupem.

Právě vzhledem ke komunistické ideologii došlo k úplnému vyloučení institutu osvojení zletilého z českého právního řádu. Zákon o právu rodinném tento institut tedy vůbec neupravoval.

10 srov. ŠVESTKA J, DVOŘÁK J. a kol., *Občanské právo hmotné*, díl 1., 5., jubilejní a aktualiz. vyd., 2009

11 srov. RADVANOVÁ S., ZUKLÍNOVÁ M., *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*, 1999

12 tamtéž

Zákon o právu rodinném odstranil také smluvní základ, který z osvojení obecně činil čistě soukromoprávní institut, a zakotvil nutný souhlas soudu s osvojením. Výlučně se tak začalo nahlížet na osvojení jako na institut sloužící k ochraně, výchově a péči o dítě.¹³

D) Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině (dále „zákon o rodině“, nebo „ZOR“)

Zákon o rodině byl dalším legislativním dílem z oblasti rodinného práva, který vznikl na základě rekonstrukcí mnoha právních předpisů v šedesátých letech.¹⁴ Tento zákon platil v České republice, s několika změnami, až do konce roku 2013.

V zákoně o rodině bylo upraveno osvojení, byť s dílčími změnami od předešlého zákona, ale týkalo se pouze osob nezletilých. Osvojení zletilého i v tomto zákoně zcela absentovalo.

I.II. Rekonstrukce

Po listopadu 1989 se Československo vrátilo k principům pluralitní demokracie, tržního hospodářství, právního státu a k ochraně lidských a občanských práv.¹⁵ V právní oblasti bylo na tuto změnu také nutné reagovat. Vzhledem k tomu, že řada právních předpisů byla vytvořena tak, aby vyhovovala komunistické ideologii, bylo třeba začít s jejich přeměnou. I když se v devadesátých letech začalo uvažovat o rekonstrukci soukromého práva, uplynula dlouhá doba, než byl přijat NOZ. Mezitím byly předpisy porůznu novelizovány a přibližovány modernímu právu.

V roce 2012 byl v konečné podobě po velkém úsilí přijat NOZ. Tento, svým charakterem kodex, opět integruje (nejen) rodinně právní úpravu, včetně institutů osvojení a osvojení zletilého, a je obecným předpisem soukromého práva.

V rámci rekonstrukčních prací byly, jak uvádí důvodová zpráva k NOZ, inspirací nejen zahraniční právní úpravy, ale i historicky starší kodexy dříve platné na území současné České republiky, např. ABGB. Právě pro institut osvojení zletilého byla inspirace původními i

13 ZUKLÍNOVÁ M., *Osvojení jméno s několika významy, Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám*, 2005

14 Období první poloviny šedesátých let je spjato s rekonstrukcí řady odvětví a to vzhledem k přijetí nové, socialistické Ústavy z roku 1960.

15 srov. DVOŘÁK J., ŠVESTKA J., ZUKLÍNOVÁ M., *Občanské právo hmotné*, 2013

současnými zahraničními právními předpisy zásadní. K rekonstrukci samotné nezbyvá než dodat, že NOZ je postaven na římskoprávním pojetí práva.

I.II. NOZ a osvojení zletilého

Právní úprava osvojení zletilého se nachází v části druhé NOZ, oddílu druhém za úpravou osvojení. Pojmenování institutu samotného není autory NOZ považováno za zcela přesné a to vzhledem k novému pojetí zletilosti, nyní svéprávnosti. Zvolené pojmenování tak bylo vybráno jen proto, že je obvyklé mluvit o osvojení zletilého, ne však o osvojení svéprávného.¹⁶

NOZ rozlišuje dvě formy osvojení zletilého a to *osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého* a *osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého*. Pro oba dva případy platí, že o osvojení rozhoduje soud a to na návrh osoby, která chce zletilého osvojit. K tomuto návrhu se připojuje zletilý, který má být osvojen.¹⁷ Dále také platí, že zletilého lze osvojit, není-li to v rozporu s dobrými mravy.¹⁸ Tuto okolnost, spočívající např. v tom, že by osvojením byl sledován záměr obejít zákon, bude posuzovat soud.

A) osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého

Tento typ osvojení kopíruje prvky klasického osvojení, včetně zániku vazeb na původní rodinu a vzniku příbuzenských vztahů v rámci rodiny osvojitele. Podmínkou je, že se jedná o některý ze čtyř zvláštních případů výslovně uvedených v zákoně.¹⁹ A tak lze dle § 847 NOZ zletilého osvojit jestliže:

a) přirozený sourozenec osvojovaného byl osvojen týměž osvojitelem

Jedna ze situací, které se mohly snadno stát, a které byly doposud neřešitelné, spočívá v různém věku dvou sourozenců, kdy jeden z nich byl, již jako dítě osvojen. Osvojením dítěte totiž zanikají právní vztahy k jeho původní rodině a to i ke staršímu sourozenci (§ 833 NOZ). Pokud spolu sourozenci vyrůstají a mají mezi sebou dobré a

16 srov. ELIÁŠ K., *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*, 2012

17 § 796 odst. 2 NOZ

¹⁸ § 846 NOZ

19 srov. NOVOTNÝ P., *Nový občanský zákoník*, 2014

fungující vztahy, je necitlivé jejich pouto fakticky a právně narušit uvedeným následkem osvojení. Proto je dána tato možnost, opětovně mezi sourozenci založit právní vztah.

b) v době podání návrhu na osvojení byl osvojovaný nezletilý

S ohledem na nepružný systém v České republice a na justici, která je zahlcená a bohužel není dostatečně výkonná, se mi jeví tato možnost jako velmi přínosná.

c) osvojitel pečoval o osvojovaného jako o vlastního již v době jeho nezletilosti

Tato možnost se uplatní zejména v situacích, kdy dítě vyrůstalo např. v péči pěstounů, kteří však nepodali včas návrh na osvojení. Totiž pokud by dítě dosáhlo zletilosti, právní vztahy mezi ním a pěstouny by tím skončily. Takové případy a především vzniklé vztahy nelze opomenout. Zajímavé je, že zákon na rozdíl od osvojení nezletilého nestanoví v případě předchozí péče o osvojovaného zletilého výslovně žádnou minimální dobu, po kterou muselo dítě být v péči osvojitelů před rozhodnutím soudu o osvojení. Právě zde lze očekávat činnost soudů, které jistě upřesní zmíněné časové podmínky.²⁰

d) osvojitel hodlá osvojit dítě svého manžela

Zcela běžná a využívaná možnost osvojit dítě manžela se nyní stává dostupnou i pro případ osoby zletilé. Tedy, nyní bude možné osvojit zletilého potomka druhého z manželů. Tato možnost možná nebude tak hojně využívána jako ty předchozí, ale to, že zákonodárce nestaví v tomto směru žádné překážky, vnímám jako velmi pozitivní.

Pro osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého platí, že se na něj obdobně užijí ustanovení o osvojení nezletilého a to včetně ustanovení o následcích osvojení. Výjimkou jsou však ustanovení §§ 838 a 839 NOZ.

²⁰ srov. NOVOTNÝ P., *Nový občanský zákoník.*, 2014

B) osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého

Tento typ osvojení se uplatní především u osob, které nemají potomky, ať pokrevní nebo právní, popřípadě pokračovatele ve svém díle. Může ale řešit situaci osob, kteří potomky sice mají, ale ti jim neposkytují náležitou pomoc, jsou nedosažitelní, pobývají neznámo kde.²¹

Rozdíl od osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého (první typ osvojení zletilého) a od osvojení nezletilého (osvojení dítěte) spočívají v tom, že osvojenci a jeho potomkům nevzniká osvojením příbuzenský poměr vůči členům rodiny osvojitele a nenabývají vůči nim ani žádná majetková práva, osvojitel nenabývá osvojením žádná majetková práva vůči osvojenci a jeho potomkům a osvojenec a jeho potomci nepozbývají osvojením práv ve vlastní rodině.²² Mohou to být ale také důvody hodné zvláštního zřetele, např. sociální, zdravotní, pro které se bude takovéto osvojení realizovat.

Z uvedeného, tedy z právní úpravy §§ 848-849 NOZ je patrné, že v tomto druhém způsobu osvojení zletilého není účelem vytvoření rodinného pouta, hlubšího vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, ale spíše majetkové zájmy.

Soud má při rozhodování o schválení návrhu na osvojení zletilého v tomto případě zvláštní úlohu. Na rozdíl od prvního typu osvojení zletilého, se zde zvažuje skutečný přínos osvojení. Soud má za úkol také posoudit, zda se nejedná o zneužití institutu ze strany některého z navrhovatelů. Pokud by byla pochybnost o uvedeném, soud návrh zamítne.²³

Podobně jako u prvního způsobu osvojení zletilého i zde se užijí přiměřeně ustanovení o osvojení nezletilého, včetně ustanovení o jeho následních.²⁴

C) Další podmínky a zrušení osvojení

Úprava osvojení zletilého v NOZ je rozsáhlá a je zřejmé, že zákonodárce se snažil myslet na všechny možné situace, které mohou v životě nastat. Jak bylo uvedeno, víceméně v rámci obou dvou forem osvojení zletilého se přiměřeně užije právní úprava osvojení nezletilého.

²¹ srov. ELIÁŠ K., *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*, 2012

²² srov. NOVOTNÝ P., *Nový občanský zákoník*, 2014

²³ srov. ELIÁŠ K., *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*, 2012

²⁴ § 848 odst. 2 NOZ

Je nezbytné uvést, že mezi osvojením a osvojitelem by měl existovat přiměřený věkový rozdíl. NOZ v § 803 uvádí (pro případy kdy jde o osvojení dítěte), že by tento rozdíl měl být zpravidla 16 let. Domnívám se, že v tomto ohledu bude soudy dále judikována přiměřená věková hranice a to konkrétně pro institut osvojení zletilého.

Dále považuji za významné rozvést ustanovení o „zrušení osvojení“.

Ke zrušení osvojení může dojít z důležitých důvodů a to na návrh osvojenec, nebo osvojitele. Osvojení nemůže být zrušeno, po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení, ledaže by osvojení bylo v rozporu se zákonem.

Zrušením osvojení zaniká poměr vzniklý osvojením, včetně práv a povinností z tohoto poměru vyplývající a obnovuje předchozí příbuzenský poměr.²⁵ Pokud jde o majetková práva a povinnosti osvojenec vzniklé před zrušením osvojení, tak ty nejsou zrušením osvojení dotčeny. Zrušení osvojení má vždy účinky jen pro futuro.²⁶ Ohledně příjmení osvojenec, tak tento může prohlásit, že si příjmení získané osvojením ponechá, jinak se mu vrací jeho původní příjmení, které měl před osvojením.²⁷

D) Společná ustanovení pro oba typy osvojení zletilého

Zákonodárce vzal v úvahu i možnost, že by osvojovaný nebyl plně svéprávný. V těchto situacích za něj bude jednat jeho zákonný zástupce, případně opatrovník jmenovaný soudem. Dále je v NOZ zohledněna možnost, že osvojovaný již uzavřel manželství. V tomto případě musí k osvojení takového manžela dát souhlas jeho protějšek.

Ke změně příjmení zletilého po osvojení NOZ v § 851 jasně říká, že to se nemění. Jednoduše osvojení nemá na příjmení zletilého vliv. Pokud by však osvojenec trval na připojení osvojitelova příjmení ke svému současnému, pak je, se souhlasem osvojitele, možné příjmení osvojitele připojit. Takový souhlas bude ale navíc podmíněn souhlasem buď druhého manžela, v případě trvání manželství osvojitele, anebo souhlasem druhého manžela v případě trvání manželství osvojenec. Tato ustanovení chránící manžele účastníků osvojení hodnotím jako přínosná. Nevidím právní důvod, na jehož základě by se jinak mohli tito bránit proti

²⁵ § 771 NOZ: *Příbuzenství je vztah osob založený na pokrevním poutu, nebo vzniklý osvojením.*

²⁶ srov. ELIÁŠ K., *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*, 2012

²⁷ §§ 840-842 NOZ

takovému případnému „zneužití“ svého jména. Ač se to může zdát malicherné, v dnešní době může věhlasné přijetí přinést určité výhody, a proto přítomnost těchto ustanovení oceňuji.

Dále platí, že osvojení má právní účinky pro ty potomky osvojence, kteří se narodili po osvojení. Pro potomky, kteří se narodili před osvojením, má osvojení vliv pouze pokud by dali k osvojení (sebe samých) souhlas. Zde je třeba odlišit účinky osvojení u osvojování nezletilého, který již je rodičem. Pokud takový nezletilý má dítě a je osvojen, účinky osvojení se bez dalšího vztahují i na jeho vlastního potomka.²⁸ V případě osvojení zletilého tedy není takový postup automatický.

Jako poměrně zajímavé shledávám ustanovení § 853 odst. 1 NOZ, které se týká vyživovací povinnosti osvojence vůči jeho pokrevním předkům a potomkům a naopak. Osvojenci totiž zůstává vyživovací povinnost vůči jeho předkům nebo potomkům, byť pouze tehdy a jen v té míře, nejsou-li jiné osoby, které mají vyživovací povinnost, popřípadě nejsou-li tyto osoby schopny své vyživovací povinnosti dostát. A naopak osvojenec má právo na výživné vůči svým předkům nebo potomkům jen tehdy a jen v té míře, není-li osvojitel s to své vyživovací povinnosti dostát. Toto ustanovení bude mít, s ohledem na § 849 odst. 1, 2 NOZ, význam pro první typ osvojení zletilého (které je obdobou osvojení nezletilého). Dovedu si představit nepředpokládané životní situace, kdy bude toto ustanovení potřebné, přesto se nemohu zbavit obavy, že by skrze něj mohlo dojít i k zneužití práva na výživné, resp. k soudním sporům, kdy se jedna, nebo druhá strana bude vyživovací povinnosti bránit. Osobně bych po „odtržení“ od původní rodiny, tím spíš, mají-li zaniknout příbuzenské vztahy s původní rodinou, nepředpokládala, že by mezi sebou později chtěly tyto strany plnit nárok na výživné.

Konečně co se týká dědického práva, které pravděpodobně bude jedním z hlavních důvodů, proč se institut osvojení zletilého (a to především osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého) bude uplatňovat, platí, že osvojenec dědí po osvojiteli v první zákonné třídě dědiců. Osvojenec však nevstupuje v dědické právo vůči jiným osobám.²⁹

Úpravu osvojení zletilého uzavírá ustanovení § 854 NOZ, které stanoví, že pro osvojení nezletilého, kterému byla přiznána svéprávnost, se ustanovení o osvojení zletilého použijí obdobně. Jedná se o dítě, které dosáhlo alespoň šestnácti let, u něhož je osvědčena

²⁸ srov. ELIÁŠ K., *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*, 2012

²⁹ § 853 odst. 2 NOZ

jeho schopnost se samo živit a obstarat si své záležitosti.³⁰ Naproti tomu na toho, kdo nabyl plné svéprávnosti před dovršením osmnácti let uzavřením manželství, se ustanovení o osvojení zletilého neuplatní.³¹

³⁰ § 37 NOZ

³¹ srov. NOVOTNÝ P., *Nový občanský zákoník.*, 2014

III. JUDIKATURA

V oblasti osvojení zletilého, především kvůli jeho dosavadní absenci v právním řádu, neexistuje, až na judikát Ústavního soudu Pl. ÚS 6/96, téměř žádná judikatura českých soudů, která by se k tomuto tématu vztahovala.

Předmětem nalézáání Ústavního soudu v uvedené věci byl návrh Krajského soudu v Brně na zrušení ustanovení § 65 odst. 2 ZOR.³²

V odůvodnění tohoto návrhu navrhovatel konstatuje, že napadené ustanovení kogentní povahy nedovoluje osvojení zletilého dítěte a je v rozporu s právním předpisem vyšší právní síly - s Deklarací práv dítěte (dále jen "Deklarace"). Poukazuje na článek 3 odst. 1 Listiny a článek 1 Listiny³³ s tím, že rovnost práv občanů, tedy obecná platnost a zaručenost základních práv a svobod pro všechny občany a též obecně rovnocenná ochrana těchto práv, je stěžejním principem právního řádu společnosti, a proto též je vyjádřena hned v úvodních pasážích základního zákona státu - Ústavy České republiky (dále jen "Ústava").

Úvaha navrhovatele vycházela z předpokladu, že zvýšená ochrana práv dětí (nezletilých) je sama o sobě narušením uvedeného principu (rovnosti). Navrhovatel zdůraznil, že neodpírá dítěti právo na osvojení, pouze zastává stanovisko, že je protiústavní, je-li toto právo koncipováno jako výlučné právo nezletilého dítěte.

Krajský soud v Brně tedy navrhl buď zrušení uvedeného ustanovení jako celku, anebo s ohledem na jazykové a logické vyjádření kogentnosti tohoto ustanovení spojkou "a to" zrušení těchto slov v napadeném ustanovení, aby § 65 odst. 2 zákona o rodině zněl: "Osvojit lze nezletilého, jen je-li mu osvojení ku prospěchu."

Ústavní soud posuzoval otázku, zda zákonodárce neporušil zásadu rovnosti tím, že nezahrnul do okruhu potencionálních osvojenců také osoby zletilé. Z hlediska platné právní úpravy institutu osvojení je postavení dětí a osob zletilých nepochybně nestejně. Podle Ústavního soudu však nejde o nerovnost, která by dosahovala intenzity nerovnosti protiústavní. Opodstatňuje ji totiž přirozená objektivně existující a evidentní odlišnost mezi nezletilými dětmi a osobami dospělými, odlišnost daná naléhavostí potřeby zajistit náhradní

³² *Osvojit lze nezletilého, a to jen je-li mu osvojení ku prospěchu.*

³³ čl.3 odst. 1 LZPS: *Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.*

čl. 3. odst. 3 LZPS: *Nikomus nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod.*

rodinné vztahy právě u dětí nezletilých. Rozdíl, který tak zákonodárce mezi nezletilými dětmi a osobami dospělými v napadeném ustanovení činí, nelze proto považovat za neodůvodněný či stanovený libovolně ani za diskriminující.

Nadto Ústavní soud uvedl, že posoudit otázku účelnosti a vhodnosti rozšíření okruhu osvojců i na osoby zletilé je pouze v pravomoci zákonodárce, do jehož činnosti Ústavní soud, kromě případů zjištěné neústavnosti - a tak tomu, jak plyne ze shora uvedeného, v případě napadeného ustanovení není - zasahovat nemůže.

Z uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k názoru, že ustanovení § 65 odst. 2 zákona o rodině není v rozporu s článkem 3 odst. 1 a 3 a článkem 1 Listiny, a proto návrh na jeho zrušení zamítl.

S takovým názorem se neztotožnili soudci Ústavního soudu JUDr. Vladimír Klokočka a JUDr. Vladimír Paul, kteří byli pro vyhovění návrhu Krajského soudu v Brně a

JUDr. Vladimír Klokočka ve svém stanovisku uvedl, že vzhledem k ustanovení čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, které potvrzuje právo každého na respektování svého osobního a rodinného života a jež dává státu "právo zasahovat jen v nezbytných případech veřejného zájmu", měl by být v případě zákazu osvojení zletilých osob veřejný zájem na tomto osvojení zcela zřetelně patrný. Tomu tak ve skutečnosti nebylo.

JUDr. Vladimír Paul ve svém stanovisku souhlasil se stanoviskem JUDr. Vladimíra Klokočky a dále zdůraznil, že omezovat lidskou svobodu lze jen tehdy, je-li na tom zřetelný a dostatečně silný veřejný zájem a jsou-li dodrženy ostatní zákonné záruky. Ani ze zákona ani z jeho výkladů dle jeho názoru neplyne, že by potlačování adopce zletilých osob bylo v zájmu občanů, společnosti či v jiném veřejném zájmu. Fakt, že zákon samostatně neupravil osvojení zletilých osob, nelze dle JUDr. Klokočky pokládat za jeho zákaz.³⁴

³⁴ Nález pléna Ústavního soudu České republiky ze dne 5. listopadu 1996 sp. zn. Pl. ÚS 6/96 ve věci návrhu Krajského soudu v Brně na zrušení § 65 odst. 2 zákona o rodině č. 94/1963 Sb. (nález byl vyhlášen pod č. 295/1996 Sb.)

IV. ZAHRANIČNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA

Jak uvádí důvodová zpráva k NOZ, navržená právní úprava osvojení zletilého vychází z předválečné právní úpravy a je ovlivněná platnými ustanoveními německého a italského občanského zákoníku.

Z Evropských států, které institut osvojení zletilého ve svých právních řádech obsahují po staletí, je třeba zmínit předně Francii, Itálii, Německo anebo Rakousko, jejichž kodexy (Code Civil, Codice Civile, BGB, ABGB) se staly výchozí předlohou pro právní úpravy ostatních států Evropy. Například právě pro státy bývalého sovětského svazu, které se, podobně jako Česká republika, vyrovnávali s rekodifikačním úsilím právního řádu obecně.

Mezi další státy, které upravují osvojení zletilého, patří Belgie, Lucembursko, Švédsko a Dánsko. Naopak státy jako je Anglie, Irsko, Nizozemsko a Portugalsko adopci zletilých nedovolují. Jedná se o země, které institut adopce (ve smyslu osvojení dítěte) zavedly teprve ve 20. stoletím.³⁵

³⁵ srov. ZUKLÍNOVÁ M., *Osvojení jméno s několika významy, Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám*, 2005

V. ZÁVĚR

Opětovné zařazení institutu osvojení zletilého považuji za krok správným směrem. Z uvedeného je patrné, že již ve starobylých kulturách byl institut osvojení užíván a to především pro majetkové účely. To je třeba si uvědomit, jako rozdíl mezi instituty osvojení dítěte a osvojení zletilého. Zatímco u osvojení dítěte je cílem zajistit náhradní rodinnou péči, dítě chránit a vychovávat, důvodem proč bude užíván institut osvojení zletilého, jsou spíše majetkoprávní poměry.

Zde je na místě znovu zdůraznit zásah sovětského právního modelu, který možné majetkoprávní zvýhodnění, byť by mělo jít o svobodnou vůli osob, která však byla v období totality téměř vyloučená, zcela odmítal. Tehdy také došlo ke změně, kdy se na osvojení začal podílet i soud. Jak bylo uvedeno, do té doby byl institut osvojení založen smlouvou a byl tak institutem čistě soukromoprávním. V případě institutu osvojení zletilého však považuji přítomnost soudu za nezbytnou a tak jeho ingerenci nemohu v tomto případě nic vytýkat.

Dalším důvodem, proč přítomnost právní úpravy osvojení zletilého oceňuji, je snaha přiblížit se západním státům a modernímu právnímu uvažování. Nevidím důvod, proč by, navíc za situace, kdy se podílí na osvojení i soud, což by mělo být dostatečnou zárukou právní bezchybnosti osvojení, měly být občanům kladeny mantinely v jejich potřebách. Právě s ohledem na zahraniční právní úpravy, které institut osvojení po léta obsahují, považuji za zcela správné, že byl i u nás zařazen.

Právní úpravu NOZ vnímám v tomto směru jako velmi zdařilou a domnívám se, že se brzy najdou první zájemci o tento institut. Doufám, že nejen s ohledem na tuto právní oblast, bude NOZ užitečný také pro rozvoj české společnosti, která je, dle mého, bohužel ještě stále ukotvena v socialistickém vnímání možností právní úpravy.

VI. ZDROJE

ODBORNÁ LITERATURA A ČLÁNKY

- ELIÁŠ K., Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem, 2012
- DVOŘÁK J., ŠVESTKA J., ZUKLÍNOVÁ M., Občanské právo hmotné, 2013
- HRUŠÁKOVÁ M., KRÁLÍČKOVÁ Z., České rodinné právo. 3., přeprac. a dopl. vyd., 2006
- KRÁLÍČKOVÁ Z., Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva, 2009
- NOVOTNÝ P., Nový občanský zákoník., 2014
- NOŽÍŘOVÁ J., Náhradní rodinná péče, 2012
- RADVANOVÁ S., ZUKLÍNOVÁ M., Kurs občanského práva: instituty rodinného práva, 1999
- ŠVESTKA J., Osvojení v československém právním řádu, 1973
- ŠVESTKA J., DVOŘÁK J. a kol., Občanské právo hmotné, díl 1., 5., jubilejní a aktualiz. vyd., 2009
- URFUS V., SKŘEJPEK M., KINCL J., Římské právo 2. dopl. a přeprac. vyd., 1995
- ZUKLÍNOVÁ M., Osvojení jméno s několika významy, Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám, 2005

PRÁVNÍ PŘEDPISY

- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
- Listina základních práv a svobod

JUDIKATURA

- Nález Ústavního soudu ve věci sp.zn.: Pl. ÚS 6/96